

Journal of Comparative Literature
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 14, No. 26, spring and summer 2022

**A Study of Non-Native (Foreign) Name of Characters in Russian
and Persian Literature (Based on the Works of A. Chekhov, N.
Gumilyov, B. Alavi)***

Marzieh Yahyapour¹, Janolah Karimi-Motahhar², Marzieh Moradi³

1. Introduction

The name is a part of the human identity chosen for the baby under the influence of various factors. Generally, others take a name at birth or before that. But in literary works, the author selects a name for the hero based on the subject and his discretion. Based on different reasons, authors choose a non-native name for their heroes. The names of literary characters are very diverse and numerous; depending on the type of incident, moral characteristics, and the role of the hero in the works made up by the author, they can borrow from different nations, get some religious roots, or follow a certain literary current, Etc. By naming heroes, the author gives identity and human life to them. Exploring the naming issue will make you more familiar with the idea of literary work.

2. Methodology

This study has done by descriptive analysis method and using library research. The present study is very immodest to comprehend and

---

*Date received: 16/03/2022 Date review: 12/05/2022 Date accepted: 23/05/2022

1 Corresponding author: Professor of Russian Language and Literature, Faculty of Foreign Languages and Literature, University of Tehran, Iran. E-mail: myahya@ut.ac.ir.

2 Professor of Russian Language and Literature, Faculty of Foreign Languages and Literature, University of Tehran, Iran. E-mail: jkarimi@ut.ac.ir.

3 M.A. in Russian Language and Literature, University of Tehran, Tehran, Iran; E-mail: moradi.marzieh@ut.ac.ir.

understand the characters of heroes in literary works through understanding their names. The purpose of this study is to answer the questions like: "What is the reason for choosing Eastern names by Russian writers in their works?", "What is the reason for choosing Russian names in Persian literary works?" and "What is the basis of choosing the names of heroes in Persian and Russian works, including the works of Anton Chekhov, Nikolay Gumilyov, and Bozorg Alavi?". Works used in this study include The role of specific names in the literary works by Mikhailov V.N., The poetics of names in the works of Bunin. I.A by Bazhenova. Y.V, Memoirs of Bozorg Alavi by Ahmadi. H. and Review of Chekhov's early stories: "Death of a Government Clerk", "Fat and Thin" and "The Chameleon" by Yahyapour. M. and Karimi Motahhar. J.

3. Discussion

The present study will explain why the heroes are named in some Russian and Persian literary works and will help to comprehend the works of Russian and Iranian poets and authors by expressing new opinions. The names of literary characters are very diverse and numerous. Reasons for choosing a non-native name can vary. For instance, after the evolution of 1941 in Iran, the intellectual community, besides following political and social currents, was heavily influenced by Western and Russian translations. Authors, especially those who have lived for some time in a foreign country, based on their interest, picked a non-native name for their heroes in stories; we can mention the non-native names of the heroes (Babushka, Marfinka, Margerita) in the works of Bozorg Alavi. The transition period and currents after September 1941 had a superior impact on the hero name chosen in Persian literature, especially in the works of Bozorg Alavi. Due to his political tendencies, thoughts and ideas, association with Russians, and interest in Russian literature, Bozorg Alavi was able to create works that make you feel the atmosphere of Russian and Western society, so naturally, taking Russian names for heroes helped him in this matter. The presence of heroes with a Russian name, Russian originality or growth by Soviet Union rules, also references to the works of two famous Russian writers (Pushkin and Dostoevsky) indicate Alavi's great interest and enthusiasm toward Russian literature. There is a connection between the name and heroes' characteristics, and also the purpose and reason for choosing such a name by the author, by

identifying the reasons for using a non-native name in his works. Living abroad and reading foreign authors' literary works in the original language, particularly Russian, helped him create a new style of fiction writing. This issue also happens in Russian literature. In the nineteenth and twentieth centuries, Russian writers and poets, like Europeans, paid attention to the culture and literature of the Eastern countries, especially Iran, which is why Eastern names often were found in their works. For example, Twentieth-century writer and poet Nikolai Gumilyov also created works wherein he gave his heroes non-native names (Hafez, Darvish, Peri) due to his travels to Eastern countries and his acquaintance with Iranian poets. Gomilyov's interest in Eastern and Persian literature is due to his frequent traveling to some Eastern countries and his association with the poets and writers of the Bashnya (Dome) in Saint Petersburg; these interests led him to create Eastern-based work and use Eastern names and mythological characters. Choosing the Eastern name in his works indicates his interest in Eastern mysticism.

4. Conclusion

As previously mentioned, the transition period and currents after September 1941 had a superior impact on the heroes' name choices in Persian literature, especially in the works of Bozorg Alavi. Bozorg Alavi was able to create works that made you feel the atmosphere of Russian and Western society due to his political tendencies, thoughts and ideas, association with Russians, and interest in Russian literature. Therefore, it was natural for him to choose Russian names for his heroes. By identifying the reasons for using non-native names in his works, we realize that there is a connection between the name and the character of the hero, as well as the purpose and reason for choosing such a name as the author. Living abroad, and reading foreign authors' literary works in the original language, helped him create a new style of fiction writing. Gumilyov also chose non-native names for his heroes due to his interest in Hafez, Eastern mysticism, and his presence in Eastern and Muslim countries. Choosing the Eastern name in his works indicates his interest in Eastern mysticism. Thus, the most influential factors in taking the non-native name for the heroes are political and social currents, as well as the tendency and interest of authors in the literature and culture of the "Foreign".

Keywords: *Eastern and Russian names, Bozorg Alavi, Anton Chekhov, Nikolai Gumilyov*

References [In Persian]

- Ahmadi, H. (1998). *Memoirs of Bozorg Alavi*, Tehran: Donyaye ketab.
- Alavi, B. (2020). *The Suitcase (Chamedan)*, Tehran: Negah.
- Bunin, I., (2022). *About Chekhov*, Translated by Marzieh Yahyapour, Tehran: University of Tehran, Under publish.
- Dastgheib, A. (1979). *Critique of Bozorg Alavi's works*, Tehran: Alvan.
- Dehbashi, A. (2005). *The Memory of Bozorg Alavi*, Tehran: Sales.
- Dehkoda, Ali-Akbar (2007). *Dictionary, 1*, Tehran: University of Tehran Press.
- Karimi Motahhar, J. & Akbarzadeh, N., (2013). The efection of russian critical realism in modern persian literature, *Persian Literature*, University of Tehran, Faculty of Literature & Humanities, 3(1), pp.59-71.
- MirAbedini, H. (2005). *One hundred years of fiction in iran, 1-2*, Tehran: Cheshmeh
- Rahnama, T. (1997). *Relic of garden droughts*, Tehran: Niloufar.
- Sadeghi S., Z. & Mobasheri, M. (2020). Intertextual relationships in the story of khalil and its iranian roots, *mystical and mythological literature*, No. 57, Pages 145-171.
- Yahyapour, M. & Sadeghi Sahlabad, Z. & Karimi-Motahhar, J. (2012). *Nikolay gumilyov and east*, Tehran, Humanities and Cultural Studies and the Iranian Association of Russian Language and Literature.
- Yahyapour, M. & Sadeghi, Z. (2014). East-Iran motives in Nikolay Gumilyov works, *Comparative Literature Research*, No.1, pp.193-220.
- Yahyapour, M. (2006). A study of islamic themes in some of the works of Fyodor Dostoevsky and the reasons for the author's tendency towards it, *Foreign Language Research*, No. 30, pp.145-159.
- Zare, M. (2009). Sociological critique of Bozorg Alavi works, Shahrekord University, Faculty of *Literature and Humanities*.
- Zare, M. (2019). The classification of similes in the novels chamedan (the suitcase) and varagh pareha-ye زندان (Scrap papers from prison) written by Bozorg Alavi, *Literary sciences*, No. 14, pp. 97-118. doi: 10.22091/jls.2019.2892.1135

References [In Russian]

- Bondarev, A. & Kozyreva, M. (2014). The binding power of the word: poetic classics persian poetry translations by L.N. Gumilyov. *Issledovatel'skiy Zhurnal Russkogo Yazyka I Literatury*, 2(1), 5–24. Retrieved from <https://journaliarll.ir/index.php/iarll/article/view/article-1-36-fa.pdf>
- Chekhov, A.P. (1985). *Works in 18 volumes. 6*. Moscow: Nauka.
- Eltsova, E., & El Hadj Salem, C. (2022). The Literary Image of Dervish in Ivan Bunin and Andrey Bely's Poetics. *Issledovatel'skiy Zhurnal Russkogo Yazyka I Literatury*, 10(1), 83–101. <https://doi.org/10.52547/iarll.19.83>
- Gorbanevsky, M.V. (1984). *Ivan da Mariya (Иван да Марья)*, Moscow: Russki Yazik.
- Karimi Motahhar, J. (2006). Dorogoi, ty govorish' na nashem yazyke. O vliyaniy tvorchestva A.P. Chehova na proizvedeniya sovremennykh persidskikh pisateley, Moscow. *Russkaya slovesnost'*, № 8, pp. 19-20.
- Zvantsev, S. (1974). *There were old and new*, Moscow: Savetski pisatel, pp. 9-10.

نشریه ادبیات تطبیقی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال چهاردهم، شماره بیست و ششم، بهار و تابستان ۱۴۰۱

بررسی اسامی غیربومی («دیگری») قهرمانان در ادبیات روسی و فارسی
(بر اساس آثار چخوف، ن. گومیلیوف، علوی)*

مرضیه یحیی پور (نویسنده مسئول)^۱، جان‌اله کریمی مطهر^۲، مرضیه مرادی^۳

چکیده

نام بخشی از هویت انسان است که تحت تأثیر عوامل گوناگون برای نوزاد انتخاب می‌شود. انتخاب نام به‌طور معمول در بدو تولد یا قبل از آن توسط دیگران انجام می‌گیرد. ولی در آثار ادبی، نویسنده به اختیار خود و براساس موضوع اثر برای قهرمان داستانش نامی برمی‌گزیند. بررسی اسامی قهرمانان به ما کمک می‌کند تا درک بهتر و عمیق‌تری از اثر داشته باشیم. در آثار ادبی، نویسنده گاهی به دلایل متعدد، اسامی غیربومی برای تعدادی از قهرمانان انتخاب می‌کند. بعد از تحولات سال ۱۳۲۰ در ایران، جامعه روشنفکر به شدت در پی جریان‌های سیاسی و اجتماعی زیر هجوم ترجمه‌های غربی از جمله روسی قرار داشت و نویسندگان گاهی به تاسی از الگوهای مورد علاقه، برای قهرمانان خود نام غیربومی انتخاب می‌کردند؛ به‌ویژه نویسندگانی که مدتی در خارج از کشور نیز سکونت داشتند. برای نمونه می‌توان به اسامی غیربومی قهرمانان (کاتوشکا، مارفینکا، مارگریتا) در آثار بزرگ علوی اشاره کرد. این اتفاق در ادبیات روسی هم روی داده است. نیکالای گومیلیوف نویسنده و شاعر سده بیستم به دلیل سفرهایش به ممالک شرقی و آشنایی با عرفان و شاعران ایران‌زمین، آثاری خلق کرد که در آنها به قهرمانان خود نام غیربومی (حافظ، درویش، پری) داده است. با بررسی اسامی در برخی آثار روسی و فارسی به این نتیجه می‌رسیم که نویسندگان روسی و ایرانی تحت تأثیر عواملی برای قهرمانان خود نام غیربومی انتخاب کرده‌اند که تأثیرگذارترین آنها جریان‌های سیاسی و

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۲/۲۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۲/۲۲ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۰۲

Doi: 10.22103/JCL.2022.19172.3451

صص ۳۲۷-۳۵۲

۱. استاد زبان و ادبیات روسی دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی دانشگاه تهران، تهران، ایران. ایمیل: myahya@ut.ac.ir

۲. استاد زبان و ادبیات روسی دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی دانشگاه تهران، تهران، ایران. ایمیل: jkarimi@ut.ac.ir

۳. کارشناس ارشد ادبیات روسی، دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی دانشگاه تهران، تهران، ایران. ایمیل: moradi.marzieh@ut.ac.ir

اجتماعی، آشنایی نویسنده با آثار ادبی ملل دیگر، حضور در ممالک دیگر، معاشرت با افراد خارجی یا نگرش‌ها و علاقه‌مندی نویسندگان به فرهنگ «دیگری» است.

واژه‌های کلیدی: اسامی شرقی و روسی، بزرگ علوی، آنتون چخوف، نیکالای گومیلیوف.

۱. مقدمه

۱-۱. شرح و بیان مسئله

نام از دیرباز تاکنون همواره موضوع مورد توجه ملت‌ها و اقوام و بخش مهمی از فرهنگ و تمدن بشر بوده است. اسامی قهرمانان آثار ادبی نیز مرتبط با فرهنگ بشری و به عبارتی مرتبط با هویت جامعه بشری است.

پدر و مادر یا نزدیکان برای نوزاد نام انتخاب می‌کنند، البته گاهی این انتخاب قبل از تولد فرزند نیز صورت می‌گیرد. این کار را والدین و نزدیکان بدون در نظر گرفتن ویژگی‌های اخلاقی و ظاهر نوزاد انجام می‌دهند. بعدها ممکن است معنا و مفهوم این نام با شخصیت یا ظاهر او هماهنگ یا در تضاد و تعارض باشد، اما انتخاب اسامی در آثار ادبی دلایل دیگری دارد. نام شخصیت‌های ادبی بسیار متنوع و متعدد است؛ گاهی ساخته ذهن نویسنده براساس نوع حادثه، ویژگی‌های اخلاقی و نقش قهرمان در اثر است، گاه از ملل گوناگون وام گرفته می‌شود و گاه نیز ریشه مذهبی دارد یا پیرو جریان ادبی خاصی است و... . شایان ذکر است که نویسنده گاهی به دلایل گوناگون ممکن است اسمی به قهرمان خود، حتی به قهرمان اصلی ندهد که یکی از دلایل آن تپیک بودن قهرمان است؛ مانند قهرمان داستان «آقای سانفرانسیسکویی» اثر ایوان بونین که اسمی بر او نهاده نشده است. به همین دلیل گاهی نیز ممکن است قهرمان را با حرفی نامگذاری کنند، مانند سروان «ل» در رمان «عشق و اشک». اثر جواد فاضل.

نویسنده با نامگذاری به قهرمان خود هویت و زندگی انسانی می‌بخشد. این نام ویژگی‌های قهرمان را تبیین می‌کند و نیز ممکن است سرنوشت او را تعیین کند. از این رو پرداختن به این مسئله موجب آشنایی بیشتر با ایده اثر و همچنین موجب آشنایی بیشتر با رموز

نهفته در پس نام‌ها می‌شود. جایگاه اجتماعی، لحن، ویژگی‌های ظاهری، روابط خانوادگی، تفکرات سیاسی و ... هر قهرمان، از دهه‌های بسیار دور بررسی شده است، اما به موضوع نام‌شناسی چنانکه باید و شاید پرداخته نشده است و فقط در سال‌های اخیر برخی پژوهشگران به آن توجه بیشتری نشان داده‌اند.

۱-۲. پیشینه پژوهش

این پژوهش چرایی نامگذاری قهرمانان در برخی از آثار ادبی روسی و فارسی را مشخص کرده، با بیان دیدگاه‌های جدید به فهم بهتر آثار شاعران و نویسندگان روسی و ایرانی کمک خواهد کرد. در برخی از کارهای پژوهشی درباره تأثیر، معنا و مفهوم نام قهرمان و شخصیت آنها در آثار ادبی روسی و فارسی تحقیقاتی صورت گرفته است، مانند نقش اسامی خاص در آثار ادبی (براساس اسامی اشخاص در رمان «یوگنی آنگین» آ. پوشکین) از میخائیلوف (۱۹۷۶)؛ بوپتیقای اسامی در آثار ای. آ. بونین. از باژنوا (۲۰۱۶)؛ بررسی داستان‌های اولیه چخوف: «مرگ کارمند»، «چاق و لاغر» و «بوقلمون صفت» از مرضیه یحیی‌پور و جان‌اله کریمی مطهر (۱۳۸۴)؛ نیکالای گومیلیوف و مشرق‌زمین از مرضیه یحیی‌پور، زینب صادقی و جان‌اله کریمی مطهر (۱۳۹۱)؛ بررسی مضامین اسلامی در برخی از آثار فنودور داستایفسکی و علل گرایش نویسنده به آن، بهار از مرضیه یحیی‌پور (۱۳۸۵)؛ و خاطرات بزرگ علوی از حمید احمدی (۱۳۷۷).

۱-۳. ضرورت و اهمیت مسئله

ضرورت پژوهش حاضر نقش مهم آن در درک و فهم اسامی در آثار ادبی است. در بخش نخست به بررسی آن دسته از آثار شاعران و نویسندگان روس مانند آنتون چخوف و نیکالای گومیلیوف می‌پردازیم که در آنها از نام‌های شرقی بهره‌جسته‌اند. در بخش دوم هم چند داستان از مجموعه «چمدان» بزرگ علوی بررسی می‌شود.

هدف این پژوهش پاسخ دادن به این پرسش‌هاست: «دلایل انتخاب اسامی شرقی توسط نویسندگان روسی در آثارشان چیست؟»، «دلیل انتخاب اسامی روسی در آثار ادبی فارسی چیست؟»، «انتخاب اسامی قهرمانان در آثار فارسی و روسی، از جمله آثار آنتون چخوف، نیکالای گومیلیوف و بزرگ علوی بر چه اساسی صورت گرفته است؟»

۲. بحث و بررسی

۲-۱. اسامی شرقی - ایرانی در آثار روسی

در این پژوهش آن دسته از آثار روسی بررسی شده‌اند که مضامین شرقی - ایرانی در آنها به چشم می‌خورد و تأثیرپذیری از ادبیات شرقی، به‌ویژه فارسی در آنها مشهود است، مانند آثار نیکالای گومیلیوف که در آنها اسامی قهرمانان از نام‌های مشهور شرقی و ایرانی است. گومیلیوف تحت تأثیر عرفان شرقی است و این تأثیرپذیری سبب می‌شود که در آثار خود به‌جای استفاده از نام‌های بومی و «خودی» از اسامی خارجی و «دیگری» استفاده کند. پی‌بردن به این تأثرات و آشنایی با قهرمانان سبب می‌شود تا شناخت بهتری از نویسنده مورد نظر و آثار او داشته باشیم و از نوع تفکر و اندیشه‌های وی بیشتر آگاه شویم. همان‌طور که روشن است، برخی اسامی در میان جوامع گوناگون محبوب‌تر، مشهورتر، آشناتر و جاافتاده‌ترند. انتخاب چنین نام‌هایی ممکن است دلایل مختلفی داشته باشد، مانند شناساندن این افراد و دیدگاه‌های آنها به جوامع دیگر، علاقه نویسنده به فرهنگ «دیگری» و جهان‌شمول بودن افکار و اندیشه‌های نویسنده.

به‌کارگیری اسامی شرقی در همه انواع ادبی روسی مانند شعر، داستان، رمان، نمایشنامه منظوم و منثور و غیره مشهود است.

فئودور داستایفسکی: تأثیرگذاری فرهنگ شرقی بر فئودور داستایفسکی در رمان «خانه اموات» به‌روشنی مشهود است. شخصیت‌های اثر در زندان و تبعید به سر می‌برند. راوی اثر شخص نویسنده است که ریشه تاتاری دارد و در زمان تبعید با چوکان ولی‌خانف از شرق‌شناسان تاتار که حافظ قرآن هم بود، رابطه خوب و صمیمانه‌ای داشت. راوی از میان این افراد تنها از عده معدودی به‌خوبی یاد می‌کند، از جمله علی؛ او یکی از سه برادر تاتار بود که همگی به زندان افتاده بودند. علی کوچک‌ترین عضو خانواده، ۲۲ ساله و محبوب همه بود. زمانی که راوی از علی صحبت می‌کند، به‌راحتی می‌توان علاقه و محبتش را به او فهمید. «داستایفسکی چنان با ظرافت و محبت از او صحبت می‌کند که پیداست، شیفته رفتار و حتی ظاهر بسیار زیبای اوست. برخی از محققان مثل رودنکا و فتیسف معتقدند که

ولی خانف به داستایفسکی کمک کرد تا سیمای علی را در یادداشت‌های خانه اموات بسازد.» (یحیی پور، ۱۳۸۵: ۱۵۳)

لف تالستوی: لف تالستوی نویسنده بزرگ روس متأثر از فرهنگ شرقی است. او در «حاجی مراد» که درباره حادثه تاریخی جنگ‌های روسیه با قفقاز است، قهرمان اثر یعنی حاجی مراد را که یکی از نواب امام شمیل است، شخصیتی محبوب، حماسی و تاریخی توصیف می‌کند. تالستوی آثار دیگری نیز خلق کرده که قهرمانان آنها نام‌های شرقی و ایرانی دارند، مانند وزیر عبدل.

آنتون چخوف: آنتون چخوف استاد داستان کوتاه است و شهرت جهانی دارد. سبک و آثار وی تأثیر زیادی بر ادبیات جهان از جمله ایران داشته است. در آثار این نویسنده سده نوزدهم ادبیات روسی، هم عنوان داستان‌ها «سخنگو» هستند؛ یعنی نام اثر دربرگیرنده معانی و مفاهیمی است و هم بیشتر اسامی قهرمانان همین ویژگی «سخنگویی» را دارند. برای نمونه هم عنوان داستان‌های اولیه او و هم نام قهرمانان «سخنگو» هستند (ر.ک. یحیی پور و کریمی مطهر، ۱۳۸۴: ۲۳-۳۴). در بخش نخست این پژوهش نام قهرمانان سه اثر اولیه چخوف یعنی «مرگ کارمند»، «چاق و لاغر» و «بوقلمون صفت» و تأثیر آنها در شناخت بیشتر و بهتر قهرمانان بررسی شده است. همخوانی عنوان اثر و اسامی قهرمانان با شخصیت آنها و همچنین توضیح موقعیت اجتماعی آنها با توجه به اسمشان شایان تأمل است.

آثار چخوف هم از نظر سبک و محتوا و هم از نظر انتخاب عنوان اثر و اسامی قهرمانان، بر نویسندگان ایرانی تأثیرگذار بوده است. چخوف داستانی به نام «دوشچکا» دارد که سیمین دانشور برگرفته از آن، داستان «انیس» را نوشته است. نویسنده ایرانی برای اسم داستان و قهرمانش همان معنای نهفته در اسم اثر و قهرمان چخوف را انتخاب کرده است. اولگا پلی میانیکوا که دوستان و آشنایان وی را دوشچکا می‌نامیدند، با مرگ پیایی همسران خود مجبور شد چند بار ازدواج کند. انیس دانشور هم همین سرنوشت را داشت و به دلایلی مجبور شد چند بار ازدواج کند. با اینکه همسران هر دو از نظر اخلاقی و شغل با یکدیگر متفاوت

بودند، اولگا و انیس در کنار همه آنها عاشقانه زندگی کردند و همه آنها را یکسان دوست داشتند.

موضوع داستان‌های «دوشچکای چخوف و «انیس» دانشور یکی است و حتی نام قهرمان‌های زن اثر نیز قرابت دارند. دهخدا برای واژه انیس این معانی را آورده است: «۱- مونس، انس دهنده؛ ۲- انس گیرنده، خو گرفته شده، همدم، غمخوار، مصاحب، یار، رفیق، دوست؛ ۳- هم خو، هم طبع، هم خصلت.» (دهخدا، ۱۳۸۵: ج ۱: ۲۷۱). واژه دوشچکا در زبان روسی به معنای عزیز دل است که در محاوره برای جنس مذکر و مؤنث به کار می‌رود و خطاب به فردی به کار می‌رود که مهربان و دل‌پسند بوده و اخلاقش خوشایند و دلپذیر باشد. انیس دانشور هم مانند دوشچکای چخوف، هر که از راه برسد همدمش می‌شود و زندگی خود را وقف دوست داشتن او می‌کند و خواسته‌های خود را به دست فراموشی می‌سپارد.

چخوف به‌طور معمول در آثارش به توصیف ویژگی‌های کلی انسانی و موضوعات و مسائلی می‌پردازد که در همه جوامع عمومیت دارد و رایج است. او به شکل مستقیم و مفصل در خصوص فردی، ملتی یا پدیده‌ای اظهار نظر نمی‌کند و آثارش وقف توصیف شخصیت انسان شده است. به همین سبب آثار او در میان ملل دیگر از جمله ایران نیز از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. با این حال او درباره مردم مشرق‌زمین دیدگاه خود را بیان کرده و آنها را «زحمتکش و درستکار» توصیف کرده است: «در ساحل دریای سیاه تعداد زیادی ترک و قفقازی کار می‌کردند. او با وجود آگاهی از بدبینی آمیخته به تحقیر، چیزی که در ما روس‌ها نسبت به دیگر ملل وجود دارد، بدون از دست دادن فرصت، همیشه با تحسین می‌گفت، چه ملت زحمت‌کش و درست‌کاری هستند.» (بونین، ۱۴۰۱: ۶۷)

چخوف نظری مثبت به شرق داشته، اما آن را کمتر در آثارش منعکس کرده است، ولی در یکی از داستان‌های خود با عنوان «شیر و خورشید»^۱ (۱۸۸۷) ماجرای حضور مسافری ایرانی را در شهر تاگانروگ، شهر محل تولد خود و برخوردار این شهر را با وی به تصویر کشیده است. اسم قهرمان ایرانی راحت-قلم^۲ است. زمانی که راحت-قلم به‌عنوان

چهره متشخصی وارد شهر شد، شهردار کوتسین که در داشتن مدال بسیار حریص بود، همه فکرش گرفتن نشان شیر و خورشید از راحت-قلم شد. این کار سبب شد تا مردم شهر او را بابت تلاش زیادش برای گرفتن نشان شیر و خورشید تمسخر کنند. کوتسین حتی تلاش می کرد به رسم ایرانی ها در پای راحت-قلم، به عنوان سفیری از ایران حتماً گوسفندی بکشد و نشان دهد که روس ها به ایرانیان علاقه دارند: «ما روس ها، ایرانیان را دوست داریم»^۳ (Чехов, 1985: 397)، اما مردم شهر که از قصد او مطلع شده بودند نامه ای به وی ارسال کردند که حاوی این شعر بود:

به نشانه دوستی دو پادشاهی

روسیه و ایران،

با احترام به شما، محترم ترین سفیر

خود را مانند گوسفندی در پای شما قربانی می کردم

لیک، عذر من را بپذیرید، من خر هستم. (Там же. 398)

در این داستان بیان جنبه طنز چخوف بسیار ماهرانه و ستودنی است؛ به ویژه در صحنه هایی که شهردار کوتسین تلاش می کند تا به راحت-قلم که روسی بلد نیست بفهماند که شهردار است و اینکه بسیار علاقه مند است صاحب نشان شاهنشاهی شیر و خورشید شود. «روش چخوف سادگی زبان، اختصار، نفرت از ابتذال و طمع، رسا بودن تصاویر زندگی، طنز ملایم و ... در آثار تعدادی از نویسندگان سده بیستم ایران مانند صادق هدایت، سید محمدعلی جمالزاده، بزرگ علوی و ... انعکاس پیدا کرده است.» (Карими-Мотаххар, 2006:20)

برخی از پژوهشگران، همکلاسی ها و دوستان چخوف بر این باورند که این حادثه حقیقت دارد و برای شهردار شهر تاگانروگ اتفاق افتاده است. زوانتسف (Званцев) که همزمان با چخوف در مدرسه شهر تاگانروگ تحصیل می کرد معتقد است که ماجرای داستان، برای «فوتی (Фоти)» شهردار وقت تاگانروگ اتفاق افتاده است. (Званцев, 1974: 9-10)

عبارت آخری که شهردار به راحت-قلم می گوید: «سلام خاضعانه ما را به ایران برسانید. بگویید که ما دوستش داریم!» (Чехов, 1985: 399)

نیکالای گومیلیوف (۱۸۸۶-۱۹۲۱) نویسنده، شاعر، سیاح و مترجم روس است که علاقه فراوان وی به شرق و شرقی‌ها در صفحات بسیاری از آثارش به وضوح مشهود است. او نتوانست به ایران سفر کند، اما اشتیاقش به ایران به ویژه به حافظ، بخش برجسته آثار اوست. تأثیر نیکالای گومیلیوف- همسر آنا آخمتوا شاعر مشهور سده بیستم روسیه که خود را دختر شرقی نامیده- بر پسرشان لف گومیلیوف قوم شناس، مورخ، مترجم اشعار فردوسی، سعدی، بهار، سایه و غیره نیز شایان ملاحظه است. «ایران کهن با ترکیبی از سنت‌های معنوی زرتشتی و مسلمان در مرکز توجه بسیاری از شاعران روسی «عصر نقره‌ای» از جمله نیکالای گومیلیوف بود.» (Бондарев & Козырева, 2014: 8-9)

دلیل علاقه گومیلیوف به ادبیات شرقی و ایرانی، مسافرت‌های زیادش به برخی کشورهای شرقی و همچنین مصاحبت با شاعران و نویسندگان انجمن مریدان حافظ^۴ در شهر سن پیتربورگ است؛ همین علایق سبب شد تا دست به خلق آثار شرقی و استفاده از نام‌های شرقی و شخصیت‌های افسانه‌ای شرقی بزند.

عناصر و مضامین ایرانی مانند گل سرخ، بلبل، گل‌های شیراز، فرش ایرانی، مینیاتور ایرانی، ساقی، رند، درویش و غیره در اشعار وی مشاهده می‌شوند. از میان اشعاری که وی به تأسی از فرهنگ و ادب ایرانی- شرقی سروده، می‌توان به سه شعر درویش مست، تأسی از زبان فارسی و مینیاتور فارسی در مجموعه ستون آتش اشاره کرد. افزون بر آن نمایش نامه منظوم فرزند خدا و داستان شاهزاده زهرا را نیز می‌توان نام برد. (یحیی پور و صادقی، ۱۳۹۳: ۱۹۸)

نمایشنامه «فرزند خدا» در سال ۱۹۱۶ در سه پرده نوشته شد. این نمایشنامه در بغداد قرون وسطایی و اطراف آن اتفاق می‌افتد. برخی از شخصیت‌های این نمایشنامه از افسانه‌های شرقی وام گرفته شده‌اند، مانند سندباد یا اسکندر. داستان براساس الگوهای افسانه‌ای- اسطوره‌ای ساخته شده که در آن پری رخصت هبوط به زمین را از خداوند می‌گیرد تا بهترین انسان را بیابد و با او ازدواج کند. این پاداش را خداوند به دلیل خوش خدمتی فرشته به او عطا کرده است.

این اثر گومیلیوف بیشترین بسامد اسامی شرقی را دارد. شاعر روس حافظ را بهترین انسان روی زمین معرفی کرده است. تعدادی از اسامی استفاده شده برای قهرمانان در این اثر شخصیت و مفاهیمی زمینی دارند و به مسائل دنیوی مشغول‌اند و برخی هم آسمانی و عرفانی‌اند، مانند خلیفه، پیرزن و جوان. پسر خلیفه در دسته نخست و پری، درویش (راهنمای نخست پری در روی زمین) و حافظ در دسته دوم جای می‌گیرند. دیگر شخصیت‌های نمایشنامه عبارت‌اند از: غلام، عرب بدوی، اسکندر، خلیفه، طالع‌بین، قاضی، شیخ، راهزن، خواجه اولی، خواجه دومی، سندباد، جارچی، العنقا (دختر بالدار) و فرشته مرگ. البته در نمایشنامه تعدادی از پرندگان و دیگر جانوران مانند اسب تک‌شاخ سفید، سه اسب، شترها، پرندگان، شاهین و یوزپلنگ هم نقش آفرینی می‌کنند.

در اینجا به علت نامگذاری سه شخصیت اصلی و محوری، حافظ، درویش و پری پرداخته می‌شود. نامگذاری سه چهره آسمانی و عرفانی براساس ویژگی اخلاقی و نوع زندگی آنهاست. گومیلیوف پری را آسمانی می‌نامد، زیرا او فرشته است و وظایفش را در برابر خداوند به درستی انجام داده و لایق پاداش است. در راه رسیدن به هدف، درویش که دارای شخصیت عرفانی است به این موجود آسمانی کمک می‌کند و اسبی تک‌شاخ و انگشتر حضرت سلیمان را به وی می‌دهد. انتخاب نام‌های پری، درویش و حافظ بیانگر عرفانی بودن اثر است.

سخنان درویش هنگام عبادت:

«تبارک الله پروردگاری که آفریننده

انقلاب شمس در زمستان و تابستان است

نشان‌دهنده راه در ظلمات

به ستاره‌ها و سیاره‌ها.

در کهکشان چه زیبا می‌درخشد راه ستارگان

...

الله اکبر، آفریننده زمین

و اقیانوس‌های گرداگرد آن،

که روح پرتلاطم مرا

اسیر و سوسه‌ها نکرد.

من پیر، فقیر و گمنامم

اما، الله تو را دوست می‌دارم

دنای غرق در گناه را

نه می‌بینم و نه درک می‌کنم.» (یحیی پور و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۶۴)

از نظر یلتسووا و الحاج سالم «یکی از مهم‌ترین مضامین و مفاهیم غالب در اشعار عصر نقره‌ای، تصویر شرق است که در قالب تصاویر و تمثیل‌های قرآنی و صوفیانه ارائه شده است.» (Elycova & El Hadj Salem 2022: 84) درویش در نمایشنامه گومیلیوف به‌مثابه پیشوا و رهبر و پیر است که دیگران طریقه زندگی را از وی می‌آموزند. پیر گومیلیوف صاحب «حکمت» و عالم به «اسرار هفت آسمان و عناصر اربعه» از جانب خداوند، برای هدایت سالکان است.

چنانچه از دیدگاه تصوف به دو شخصیت درویش و حافظ در نمایشنامه نظری بیان‌دازیم، همان‌طور که سلابودنیوک نیز به آن اشاره می‌کند، حافظ در نقطه مقابل درویش قرار ندارد و اگر در انتهای نمایش‌نامه به‌عنوان معشوق حقیقی پری معرفی می‌شود و موفق می‌شود عشق پری را به‌دست بیاورد، تنها به این دلیل است که در مراتب تصوف در مقایسه با درویش در مقامی بالاتر قرار دارد؛ به‌عبارت دیگر حافظ از آنجایی که نمونه یک انسان کامل است، بر درویش برتری می‌یابد. (یحیی پور و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۹-۱۵۸)

ریشه اسم پری نیز فارسی است به‌معنای موجودی لطیف و بسیار زیبا و نیکوکار و نامرئی که گاهی با جمالش انسان را فریفته خود می‌کند. این شخصیت افسانه‌ای، از اسطوره‌های ایران باستان است. گومیلیوف او را موجودی آسمانی و فرشته می‌پندارد که لایق عشق کامل‌ترین انسان روی زمین است، یعنی حافظ که فرزند و به‌عبارتی جانشین خداوند بر روی زمین است. حافظ در نمایشنامه که بهترین انسان شناخته می‌شود و مقصود نهایی مسیر عشق پری نیز به‌حساب می‌آید، خود یک پیر است و گومیلیوف القابی مانند لسان‌الغیب، شمس، زنبور عسل، شیرین‌سخن شیراز و سلطان (خواجه) به‌کار می‌برد. درویش وی را چنین توصیف می‌کند: اوه، ای حافظ، ای قلب ایمان.

به‌طور کلی در سده‌های نوزدهم و بیستم، نویسندگان و شاعران روسی نیز مانند اروپاییان به فرهنگ و ادبیات مشرق‌زمین از جمله ایران توجه ویژه داشتند، به همین دلیل اسامی شرقی در آثارشان اغلب مشاهده می‌شود، مانند کوپرین و بونین که پرداختن به آن مجال دیگری می‌طلبد.

۲-۲. اسامی روسی در آثار ایرانی

آیا در آثار ادبی فارسی نیز شاهد به‌کارگیری اسامی خارجی و «دیگری» هستیم؟ برای یافتن پاسخ این پرسش برخی آثار ادبی فارسی در سده چهاردهم شمسی بررسی می‌شوند. در این بخش به دلایل وجود اسامی خارجی در آثار ادبیات فارسی معاصر می‌پردازیم و آثار بزرگ علوی از نویسندگان این دوره بررسی می‌شود.

بنا بر نظریه بینامتنیت هیچ متنی در انزوا شکل نمی‌گیرد و نمی‌توان آن‌را بدون ارتباط با متون دیگر خواند یا درک کرد. ادبیات تطبیقی که به تأثیر آثار ادبی از یکدیگر می‌پردازد، یکی از حوزه‌های مرتبط با بینامتنیت است که هم بر آن تأثیر گذارده و هم از آن تأثیر پذیرفته است. (صادقی و مباحثی،

۱۳۹۸: ۱۴۶)

دهه‌های بیست و سی سده چهاردهم شمسی (سال‌های ۱۳۳۰-۱۳۲۰) ایران آبستن حوادث بسیاری در حوزه مسائل اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بود. در این دوره که مصادف با سقوط پهلوی اول است، به دلیل رویدادهایی مانند جنگ جهانی دوم، آزادی زندانیان سیاسی و به دنبال آن آزادی قلم، ادبیات ایران به‌ویژه در نثر تحول چشمگیری یافت. در واقع از زمان مشروطه گونه ادبی جدیدی رواج یافت و نویسندگان ایرانی به مسائل اجتماعی و آثار واقع‌گرا روی آوردند.

در این دوره روشنفکران ایرانی با هجوم مکتب‌ها و جنبش‌های جهان از جمله افکار سوسیالیستی اتحاد شوروی مواجه‌اند: «باورهای سیاسی- فرهنگی حزب توده، و از طریق آن، ادبیات شوروی، در آفرینش ادبی نویسندگان واقع‌گرا تأثیر می‌گذارد. آل‌احمد این حزب را «میاندار وقایع ده دوازده ساله اول پس از شهریور ۲۰» می‌داند و منتقد دیگری گفته است «کمتر روشنفکری بی‌تأثیر گرفتن از کنار آن گذشته است». ضدیت با فاشیسم مهمترین عامل گردآمدن روشنفکران به دور حزب توده است. اسطوره شوروی، فراوانی مجلات، روزنامه‌ها

و امکانات چاپی، تبلیغاتی و تفریحی نیز بسیاری از روشنفکران را جذب آن می‌کند و حزب برای آنان به صورت یک پاتوق روشنفکری در می‌آید. ... وضعیت خاص این دوره، نویسندگان را به شرکت در زندگی عمومی و آفرینش آثار آوازه‌گرایانه فرامی‌خواند.» (میرعابدینی، ۱۳۸۳: ۱۳۱).

از نویسندگان پیشگام این دوره می‌توان به محمدعلی جمالزاده، صادق هدایت، بزرگ علوی، صادق چوبک و... اشاره کرد. این نویسندگان هر یک به نحوی تأثیر بسزایی در پیشبرد ادبیات نوین ایران داشتند. از میان آنها بزرگ علوی نویسنده‌ای است که تأثیر ادبیات غربی و روسی در بیشتر آثارش دیده می‌شود. این تأثیرپذیری از آنجا نشئت می‌گیرد که وی از نوجوانی به آلمان مهاجرت کرد و در آنجا به مطالعه آثار ادبی خارجی پرداخت. در اینجا به بررسی اسامی اشخاص در مجموعه چمدان پرداخته می‌شود که متأثر از ادبیات روسی و غربی است.

بزرگ علوی: بزرگ علوی در بهمن ۱۲۸۳ در خانواده‌ای سیاسی در تهران متولد شد. در سال ۱۳۰۲ همراه پدرش به آلمان رفت و در رشته علوم تربیتی و روان‌شناسی ادامه تحصیل داد. در سال ۱۳۰۷ او پس از بازگشت به ایران در تهران، تدریس و نویسندگی را ادامه داد. در سال ۱۳۱۰ با صادق هدایت آشنا شد و سپس این دو همراه مسعود فرزاد و مجتبی مینوی، گروه نوگرایی «ربعه» را در برابر ادیبان سنت‌گرا یا «سبعه» بنیان نهادند. فعالیت‌های این گروه که از سر شوخی ساخته شده بود، موجب توسعه و تحول هرچه بیشتر ادبیات ایران شد. (احمدی، ۱۳۷۷: ۱۶۸)

بزرگ علوی نخستین مجموعه داستان خود را در ۱۳۱۳ با نام *چمدان* و با تأثیرپذیری آشکار از صادق هدایت و روان‌کاوی زیگموند فروید منتشر کرد. وی در این آثار به بررسی مسائل جنسی و شخصیت‌های درونی قهرمانان می‌پردازد. «در مجموعه *چمدان* جای پای صادق هدایت در شکل‌گیری و شکوفایی علوی در داستان‌نویسی و جای پای دکتر ارانی در نگرش نوین اجتماعی - سیاسی وی نمایان است.» (همان، ۳۱) می‌توان گفت که در داستان‌های کوتاه اولیه بزرگ علوی، خواننده با شخصیت‌هایی سرگشته و سودازده، همانند

داستان‌های صادق هدایت روبه‌رو می‌شود. در آثار علوی ادبیات سیاسی به تدریج جای ادبیات دراماتیک را می‌گیرد و علوی خود بنیان‌گذار ادبیات زندان در ایران می‌شود. او پس از رهایی از زندان به واقع‌گرایی انتقادی روی آورد.

روند شروع رئالیسم انتقادی در ایران با مقالات و آثار آخوندزاده نمود پیدا کرد و روزبه‌روز تقویت شد و شمار نویسندگان این مکتب افزایش یافت؛ کسانی چون محمدعلی جمالزاده و بزرگ علوی و جلال آل‌احمد و آخوندزاده با زبان ساده و روان، اوضاع اجتماعی و فرهنگی و مشکلات زندگی را تشریح کردند و جزئیات مشکلات انسانی و بشری را در بین طبقات متوسط و بالاتر از آن باز نمودند. (کریمی مطهر و اکبرزاده، ۱۳۹۲: ۶۱)

از ویژگی‌های بارز آثار علوی، شخصیت‌پردازی است. او در داستان‌های خود به ویژگی‌های اخلاقی زنان توجه ویژه‌ای دارد

بین قهرمان‌های علوی شخصیت‌های زن ممتازند. شاید هیچ نویسندهٔ دیگر ایرانی مانند علوی شورانگیزی، زیرکی و فتنه‌گری زن ایرانی را از یک سو و فداکاری، پاکدامنی و مهرورزی او را از سوی دیگر توصیف نکرده باشد؛ به‌ویژه تعدد شخصیت‌های دستهٔ دوم در آثار علوی نشانگر احترام عمیقی است که نویسنده برای زنان و وطنش قائل است. زبان علوی ساده، روشن و بی‌پیرایه است، اما از غنا و گیرایی زبان هدایت برخوردار نیست. درمقابل، یکی از ویژگی‌های ممتاز علوی نیروی تخیل اوست در یافتن عناصری که به داستان‌های او رنگ داستان‌های پلیسی می‌دهند. (رهنما، ۱۳۷۶: ۴۹-۴۷)

از نظر دستغیب در اغلب داستان‌های علوی با مبارزه‌ای ناامیدانه، غالباً بی‌اثر و پر از غم مواجه می‌شویم. علوی تلاش دارد تا «واقعیت‌های اجتماعی دوره‌ای تاریک را با خیالات هراس‌انگیز رؤیاها - آن‌گونه که در آثار آلن‌پو، هوفمان، داستایفسکی و... دیده می‌شود - با هم گره بزند.» (دستغیب، ۱۳۵۸: ۷۸)

تأثیرپذیری علوی از ادبیات خارجی به‌وضوح در آثارش دیده می‌شود. این تأثیرپذیری از آنجا نشئت می‌گیرد که او از نوجوانی به آلمان مهاجرت کرد و در آنجا به مطالعهٔ آثار ادبی خارجی پرداخت. در خاطرات علوی آمده است که او هر روز به کتابخانه می‌رفت و بنا به توصیهٔ کتابدار آثار نویسندگان روسی را مطالعه می‌کرد. (احمدی، ۱۳۷۷: ۵۹) بزرگ علوی با شناخت و علاقه‌ای که به نویسندگان انگلیسی و روسی داشت و با تأثیرپذیری از

آثار آنها دست به خلق آثاری زده که ظاهری ایرانی دارند، اما در ورای آنها مفهوم ادبیات خارجی نهفته است. علوی، نویسندهٔ چپ‌گرای ایرانی، به دلیل آشنایی با احزاب سیاسی خارجی و متأثر بودن از ادبیات سایر ملل و همچنین ارتباط با غیرایرانی‌ها به سبب زندگی در آلمان، توانسته فضایی نو در ادبیات ایران ایجاد کند، به همین دلیل در آثار خود از اسامی خارجی «دیگری» به کرات استفاده می‌کند؛ مانند اسامی قهرمانان او در داستان «تاریخچهٔ اتاق من» که نویسنده در آن زندگی دو خانوادهٔ ارمنی و آلمانی را توصیف می‌کند. او برای قهرمانان اسامی متداول ارمنی و آلمانی انتخاب کرده است. از آنجا که بزرگ علوی خود اذعان داشت که عاشق آثار روسی بود، اسم یکی از قهرمانان آلمانی وی، موسیو شولتس، با اسم قهرمان رمان «خانهٔ اموات» داستایفسکی یکی است. در داستان علوی اشاره شده که شولتس آلمانی و زنی روس بود. «آن مرد آلمانی بود، از اسرای جنگی بود که در روسیه مانده و بعد به ایران مهاجرت کرده بود. زنی روسی بود. شولتس از آثار دوستویسکی^۵ خیلی خوشش می‌آمد.» (علوی، ۱۳۹۹: ۵۹ و ۶۲) محل وقوع حادثه ایران است، اما فضای فرهنگی داستان خارجی است. دلیل آن را باید حضور خارجی‌ها به ویژه ارمنه در ایران آن زمان و محدودیت‌های مذهبی و سنتی خانواده‌های ایرانی و نیز آشنایی نویسنده با فرهنگ ارمنی و آلمانی دانست.

چمدان

«چمدان» (۱۳۱۱) داستان دیگری که هم‌نام با مجموعه است و محل وقوع آن سیتو واقع در چک اسلاوکی است. در داستان «چمدان» از اختلاف نسل‌ها سخن می‌گوید که بی‌تأثیر از رمان پدران و پسران تورگنیف نمی‌تواند باشد. داستان بیشتر از اینکه محتوای رمانتیک داشته باشد یک درام تلخ و حتی مرثیه‌ای بر روابط خانوادگی میان پسر و پدر است» (زارع، ۱۳۸۸: ۵۷).

شخصیت اصلی داستان «ف» نام دارد. جوانی ایرانی که به تنهایی در برلین زندگی می‌کند، از خانواده‌اش جدا شده و البته با پدرش هم رابطهٔ خوبی ندارد. داستان از جایی شروع می‌شود که پدر به خانهٔ پسرش آمده و از او می‌خواهد تا چمدانش را برای او تا شهر سیتو بیاورد. آقای «ف» ابتدا مایل نبود، اما بعد که یادش آمد دوست دخترش، کاتوشکا هم

به شهر سیتو رفته است، تمایل پیدا می‌کند تا به آنجا برود. پس از رسیدن به سیتو و ملاقات با کاتوشکا متوجه می‌شود که او قصد ازدواج با فرد دیگری را دارد و از «ف» می‌خواهد تا خواستگارش را ببیند. روز دوم مسافرت، زمانی که «ف» می‌خواهد به دیدار پدرش در هتل اسب سفید برود تا چمدان را به او تحویل دهد، دور یک میز کاتوشکا را می‌بیند که کنار او پدرش نشسته بود و می‌فهمد که خواستگار کاتوشکا چه کسی است.

شخصیت محوری داستان اسمی ندارد و می‌توان او را نماینده نسل جوان و جامعه جوان دانست. جامعه جوان ایران آن زمان که در غربت زندگی می‌کردند و با چالش‌های متعددی روبه‌رو بودند.

در این داستان اسم یکی از قهرمانان اصلی روسی است. «کاتوشکا» برگرفته و تحییی نام یکاثرین است. نام یکاثرین از زبان یونانی به زبان روسی وارد شده و به معنای پاکی و شایستگی است» (Горбаневский, 1984: 12).

«ف» می‌گوید: «می‌روم به سیتو برای دیدن کاتوشکا اوسالوونا... اصلاً خود این اسم اهنگ دارد... کاتوشکا... اوسالوونا. اما می‌ارزد که آدم وقت خودش را با این روس‌ها بگذراند. با این روس‌های مهاجر! برای من چه چیزها تعریف می‌کرد، از دوک، از پرنس، از دربار، از راسپوتین، از تولستوی، از سبیره.» (علوی، ۱۳۹۹: ۱۰) براساس اوضاع سیاسی دوران قبل انقلاب، نویسندگانی مانند علوی که چپ‌گرا بودند اسامی روسی یا به‌طور کلی خارجی را برای قهرمان خود معمولاً انتخاب می‌کردند. انتخاب این نام هم بیانگر تأثیر ادبیات روسی بر نویسندگان، نفوذ فرهنگ روسیه در میان ایرانیان آن زمان و همچنین معاشرت علوی با دوستان خارجی خود است.

رقص مرگ

این داستان در زندان قصر نوشته شده و محل وقوع داستان در تهران است. زندگی مرتضی (شخصیت اول داستان) با روس‌ها در هم آمیخته است. او که عاشق ادبیات و نویسندگان روس بود و به همین دلیل می‌خواست زبان روسی یاد بگیرد، عاشق دختری به نام مارگریتا می‌شود که مادرش روس است: «من روسی خوب بلدم. مادرم روسی بوده است؛ یعنی هنوز هم هست» (همان: ۱۴۶). داستان عاشقانه آنها با ورود مرتضی به خانه مارگریتا برای یاد دادن زبان فرانسه و یاد گرفتن زبان روسی شروع می‌شود. مسبب آشنایی این دو، رجبعلی رجبوف

است که او هم قصد دارد از مارگریتا خواستگاری کند. پس از گذشت چند ماه مرتضی تصمیم می‌گیرد که عشق خود را به مارگریتا فاش کند، اما ناگهان همه چیز خراب می‌شود. میان مارگریتا و رجبوف دعوایی رخ می‌دهد و مارگریتا رجبوف را هل می‌دهد و موجب مرگش می‌شود، اما مرتضی خود را به جای مارگریتا به پلیس معرفی می‌کند و قتل را به گردن می‌گیرد و به زندان می‌افتد. مارگریتا وقتی از حکم اعدام مرتضی با خبر می‌شود، خود را به پلیس معرفی می‌کند و موجب آزادی مرتضی می‌شود.

اگر کتاب «ورق‌پاره‌های زندان» علوی، نخستین اثر در زمینه ادبیات سیاسی زندان در ایران است، داستان «رقص مرگ» اوج آفرینش سیاسی ادبی علوی است. (دهباشی، ۱۳۸۴: ۴۷۱)

از اسامی خارجی این داستان می‌توان به مارگریتا، مارفینکا و رجبوف اشاره کرد که پسوند «اوف» از زبان روسی به نام خانوادگی شرقی او اضافه شده است و روسی نیز بلد بود. دهباشی در مجموعه «یاد بزرگ علوی» اشاره می‌کند زمانی که بزرگ علوی در حال نوشتن و آماده کردن مجموعه چمدان بود، با یک دختر زیبای یهودی-آلمانی آشنا می‌شود و خانواده بزرگ علوی او را گیتا صدا می‌کردند. در این کتاب آورده شده که مارگریتا در داستان «رقص مرگ» علوی، همان گیتا دختر آلمانی است که بزرگ علوی با او دوست و آشنا می‌شود و پس از دو سال زندگی عاشقانه، در سال ۱۳۱۵ با هم ازدواج می‌کنند. مدتی از این ازدواج و زندگی مشترک آنها نگذشته بود که علوی در اردیبهشت ۱۳۱۶ به دلیل فعالیت در گروه ارانی بازداشت و به هفت سال حبس محکوم شد. به همین دلیل در دیداری با گیتا از او می‌خواهد که از هم جدا شوند، اما گیتا نمی‌پذیرد و سرانجام بعد از گذشت مدتی با این درخواست علوی موافقت کرده و از هم جدا می‌شوند. (همان)

میرعابدینی معتقد است که «علوی با حوصله به زنان زیبای داستان‌هایش که در حالت دل‌باختگی نشان داده می‌شوند، می‌پردازد. این زنان فقط زیبارو نیستند، از لحاظ اخلاقی نیز فرشته‌خو هستند. اصولاً علوی زنان داستان‌هایش را پراحساس، فداکار، پاکدامن و خیلی بهتر از مردان می‌آفریند. زنان داستان‌های علوی چون زنان داستان‌های تورگنوف، حاضرند همه

زندگی خود را در راه عشق فنا کنند؛ زیرا تنها عشق مفهوم واقعی زندگی را به آنان می‌چشانند. اما شرایط نامساعد اجتماعی آنها را به سوی شکست و تیره‌روزی می‌راند. این امر در تشبیهات بزرگ علوی کاملاً پیداست. بیشتر تشبیهات زنانه در داستان «رقص مرگ» نمود پیدا کرده است. (عابدینی، به نقل از: زارع، ۱۳۹۷: ۱۰۶) در گفت‌وگو با مرتضی دربارهٔ ویژگی اخلاقی تاتینا قهرمان اثر پوشکین، مارگریتا دربارهٔ خودش می‌گوید: «از کجا معلوم است، بلکه من دارم فداکاری بزرگ‌تر می‌کنم. همه‌چیز را که نمی‌شود گفت.» (علوی، ۱۳۹۹: ۱۵۹)

در ابتدای این داستان دلیل علاقهٔ مرتضی به یادگیری زبان روسی را متوجه می‌شویم: «عاشق دوستویسکی نویسندهٔ روس بود» (همان: ۱۳۰) و می‌خواست داستان‌های او را به زبان اصلی بخواند. در بخش دیگری اشاره‌ای هم به پوشکین و به رمان منظوم او، «یوگنی آنگین» می‌شود. مارگریتا دربارهٔ پوشکین می‌گوید: «من عاشق پوشکین هستم، او بیش از هر کسی به احتیاجات و دردهای آدم پی می‌برد.» (همان، ۱۴۷)

در روند آموزش زبان روسی آنها مراسلهٔ تاتینا را می‌خوانند. مارگریتا می‌گوید: «تاتینا را دوست دارم و میل داشتم مثل او می‌بودم.» (همان، ۱۵۸)

مارفینکا قهرمان دیگر این داستان نیز اسامی روسی دارد. «این طرف پیانو مارفینکا ایستاده بود. مارفینکا دوست مارگریتا بود. آنها با هم روسی صحبت می‌کردند. او دختر یک نفر روسی بود که در ایران متولد شده بود. پدرش مرده بود. پیش مادرش که با یک نفر ایرانی ازدواج کرده بود، زندگی می‌کرد.» (همان، ۱۴۵)

حضور قهرمانانی که ریشهٔ خانوادگی روسی یا اسم روسی دارند، یا تربیت‌شدهٔ شوروی هستند و نیز اشاره به آثار دو نویسندهٔ شهیر روس (پوشکین و داستایفسکی)، حاکی از علاقهٔ زیاد و گرایش بزرگ علوی به ادبیات روسی است. افزون‌بر انتخاب نام روسی، بزرگ علوی در شخصیت‌پردازی زنان داستان‌هایش، از شخصیت قهرمانان زن آثار ادبی روسی نیز الگوبرداری کرده است.

۳. نتیجه گیری

نویسندگان روسی و ایرانی در آثار خود با توجه به جریان‌های سیاسی، اجتماعی، آشنایی با آثار ادبی ملل دیگر و جهان‌شمول بودن اندیشه‌های ادیبان آن مرز و بوم، حضور در ممالک دیگر، معاشرت با خارجی‌ها و گرایش‌های شخصی خود، برای قهرمانان اسامی غیربومی انتخاب کرده‌اند. با بررسی چند داستان از بزرگ علوی، چخوف و گوتمیلوف می‌توان دریافت که انتخاب اسامی غیربومی («دیگری») توسط نویسندگان، حتماً دلیل مشخصی دارد. همان‌طور که ملاحظه شد، در ادبیات فارسی به‌ویژه در آثار بزرگ علوی، دوره گذار و جریان‌های بعد از شهریور ۱۳۲۰ بیشترین تأثیر را در انتخاب نام قهرمان داشت. بزرگ علوی به دلیل گرایش‌های سیاسی، تفکرات و اندیشه‌های خود، معاشرت با روس‌ها و علاقه به ادبیات روسی، توانست آثاری خلق کند که فضای جامعه روسی و غربی در آنها احساس می‌شود و در این خصوص، انتخاب اسامی روسی قهرمانان کمک بزرگی به وی در انتقال این امر کرده است. با مشخص شدن علل به کارگیری اسامی غیربومی در آثار بزرگ علوی، می‌بینیم که بین نام و شخصیت قهرمان و همچنین هدف و علت انتخاب چنین نامی توسط نویسنده ارتباط وجود دارد. زندگی در غرب و خواندن آثار ادبی نویسندگان خارجی به زبان اصلی، به او کمک کرد تا سبک جدیدی را در داستان‌نویسی ایجاد کند.

گوتمیلوف نیز با توجه به علاقه به حافظ، عرفان مشرق‌زمین و حضور در کشورهای شرقی و مسلمان، برای قهرمانان خود اسامی غیربومی انتخاب کرد. انتخاب اسم شرقی در آثار وی بیشتر حاکی از علاقه‌مندی او به عرفان شرقی است.

با بررسی موضوع انتخاب نام در برخی از آثار روسی و فارسی نتیجه می‌گیریم که از تأثیرگذارترین عوامل در انتخاب نام غیربومی قهرمانان جریان‌های سیاسی و اجتماعی و همچنین گرایش و علاقه‌مندی نویسندگان به ادبیات و فرهنگ «دیگری» است و در پس انتخاب هر نامی، دلیل و مفهومی نهفته است.

یادداشت‌ها

۱. «Лев и Солнце» این داستان توسط کریم کشاورز با عنوان «نشان شیر و خورشید» ترجمه شده است.
۲. Рахат-Хелам در ترجمه کشاورز راحت-قلم نوشته شده است.
۳. همه نقل قول‌ها از آثار ادبی و دیگر منابع روسی توسط مؤلفان مقاله به فارسی ترجمه شده است
۴. این انجمن در سال ۱۹۰۶ توسط ویچیسلاف ایوانف بنا نهاده شد که به یکی از مرکز ادبی و فکری روسیه تبدیل شد. در این مکان شاعران مشهور سمبلیست روس فعالیت داشتند و بیشتر آنان از علاقه‌مندان و پیروان حافظ به شمار می‌رفتند. برای اطلاع بیشتر ر.ک. حافظ و شاعران روس، مرضیه یحیی‌پور و جان‌اله کریمی مطهر، ۱۳۹۷، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۵. تلفظ این اسم در زبان روسی داستایفسکی است.
۶. Катюшка (Katushka)

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- احمدی، حمید. (۱۳۷۷). *خاطرات بزرگ علوی*. تهران: دنیای کتاب.
- بونین، ایوان. (۱۴۰۱). *دربارهٔ چخوف*. ترجمهٔ مرضیه یحیی‌پور. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. زیر چاپ.
- دستغیب، عبدالعلی. (۱۳۵۸). *نقد آثار بزرگ علوی*. تهران: الوان.
- دهباشی، علی. (۱۳۸۴). *یاد بزرگ علوی*. تهران: ثالث.
- *دهخدا، علی اکبر*. (۱۳۸۵). *لغت‌نامهٔ دهخدا* (ج ۱). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- رهنما، تورج. (۱۳۷۶). *یادگار خشکسالی‌های باغ*. تهران: انتشارات نیلوفر.
- زارع، میثم. (۱۳۹۷). «طبقه‌بندی تشبیهات در دو مجموعه داستان «چمدان» و «ورق‌پاره‌های زندان» از بزرگ علوی» *علوم ادبی*. شماره ۱۴. پاییز و زمستان، صص ۹۷-۱۱۸.
- زارع، میثم. (۱۳۸۸). *نقد جامعه‌شناختی داستان‌های بزرگ علوی*. به راهنمایی جهانگیر صفری و کاظم موسوی. دانشگاه شهرکرد، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی.

- صادقی سهل آباد، زینب؛ مباحثی، محبوبه. (۱۳۹۸). «بررسی ریشه‌های ایرانی و روابط بینامتنی در داستان «خلیل» اثر لئانید لئونوف نویسنده روسی». *فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناسی*، ش ۵۷، صص ۱۴۵-۱۷۱.
- علوی، بزرگ. (۱۳۹۹). *چمدان*. چاپ دهم، تهران: نگاه.
- کریمی مطهر، جان‌اله؛ اکبرزاده، ناهید. (۱۳۹۲). «بازتاب رئالیسم انتقادی روسیه در ادبیات فارسی معاصر». *ادب فارسی*. دانشگاه تهران. دوره ۳، شماره ۱، بهار و تابستان. صص ۷۱-۵۹.
- میرعابدینی، حسن. (۱۳۸۳). *صد سال داستان‌نویسی ایران*. چاپ سوم، جلد اول، تهران: چشمه.
- یحیی‌پور، مرضیه. (۱۳۸۵). «بررسی مضامین اسلامی در برخی از آثار فنودور داستایفسکی و علل گرایش نویسنده به آن»، *پژوهش زبان‌های خارجی*. شماره ۳۰، بهار، صص ۱۴۵-۱۵۹.
- یحیی‌پور، مرضیه؛ کریمی مطهر، جان‌اله. (۱۳۹۱). «بررسی داستان‌های اولیه چخوف «مرگ کارمند»، «چاق و لاغر»، «بوقلمون صفت». *پژوهش زبان‌های خارجی*. تابستان، شماره ۲۴، صص ۲۳-۳۲.
- یحیی‌پور، مرضیه؛ صادقی سهل آباد، زینب. (۱۳۹۳). «نقش مایه‌های شرقی-ایرانی در آثار نیکالای گومیلیوف». *فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش‌های ادبیات تطبیقی*. دوره ۲، شماره ۱، بهار و تابستان، صص ۱۹۳-۲۲۰.
- یحیی‌پور، مرضیه؛ صادقی سهل آباد، زینب؛ کریمی مطهر، جان‌اله. (۱۳۹۱). *نیکالای گومیلیوف و مشرق‌زمین*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و انجمن ایرانی زبان و ادبیات روسی.

ب. منابع روسی

- Бондарев, А., & Козырева, М. (2014). *Связующая сила слова: Поэтические переводы Л.Н. Гумилёва классиков персидской поэзии*. Исследовательский Журнал Русского Языка и Литературы, 2(1), 5-24. извлечено от <https://journaliarll.ir/index.php/iarll/article/view/article-1-36-fa.pdf>
- Горбаневский, М.В. (1984). *Иван да Марья*, Москва: «Русский язык».

- Ельцова, Е., & Ел Хадж Салем, С. (2022). *Образ дервиша в поэтике Ивана Бунина и Андрея Белого*. Исследовательский Журнал Русского Языка и Литературы, 10(1), 83–101. <https://doi.org/10.52547/iarll.19.83>
- Званцев, С. (1974). *Были давние и недавние*. М., «Сов. писатель», стр. 9-10
- Карими-Мотаххар, Дж. (2006). *Дорогой, ты говоришь на нашем языке. О влиянии творчества А.П. Чехова на произведения современных персидских писателей*. Москва. Русская словесность, № 8, с. 19-20.
- Чехов, А.П. (1985). *Сочинения в 18 томах*. т. 6. Москва: «Наука».

